

נקודת ראות, גיליון 67

ניצחון פירוס לחמאס בעזה

13.06.2007

אישים בפת"ח טוענים שהתקפתם המשולבת של כוחות חמאס על מפקדות הפת"ח בעזה היא ניסיון לכבוש את עזה. אבו-מאזן כינה התקפות אלה "הפיכה". בהמשך הודיעו שרי הפת"ח על השהיית חברותם בממשלת האחדות הלאומית.

מכון ראות טוען כי השתלטות של החמאס על עזה יכולה לשמש לישראל הזדמנות לצאת מהמבוי הסתום המדיני ע"י מהלך לכינון כתובת פלסטינית בגדה בשליטת הפת"ח והתנהלות עימה.

מה הסוגיה?

- מאז ניצחון החמאס (1/06), הרש"פ נתונה במלכוד חוקתי שמשקף אותה בשל החפיפה בכוחות ובסמכויות הביצוע בין יו"ר הרש"פ, אבו מאזן, לבין ממשלת החמאס בראשות הנייה. זאת ועוד, ישראל והקהילה הבינ"ל הטילו חרם כלכלי ומדיני על ממשלת הרש"פ במסגרת 'מדיניות שלוש הדרישות'.
- גם הקמתה של ממשלת אחדות בעקבות הסכם מכה (2/07) לא הביאה להסרת החרם.
- המאבק על הכוחות והסמכויות ברש"פ והמשך 'המצור' הגבירו את המתח בין החמאס לפת"ח והביאו לחידוש הקרבות גם לאחר הסכם מכה.
- תבוסה של הפת"ח ברצועה תביא לשליטה מלאה של החמאס בעזה ולפיצול מעשי בינה לבין הגדה.

למה זה חשוב? למה עכשיו?

- הסיבות המרכזיות למבוי הסתום המדיני מאז שיחות טאבה (1/01), הן העדרו של שותף או כתובת בצד הפלסטיני.
- כאמור, המלכוד החוקתי ברש"פ היווה מכשול להיווצרותה של כתובת. מלכוד זה נוצר בעקבות רפורמה בחוק היסוד הפלסטיני (3/03), על רקע לחץ בינ"ל על ערפאת. לב השינוי היה יצירת תפקיד של ראש ממשלה והעברת חלק מסמכויות היו"ר לידינו.
- המאבק בין החמאס לפת"ח יושב, לכאורה, באמצעות הסכם מכה וכינונה של ממשלת אחדות לאומית פלסטינית אשר הסדירו את חלוקת הכוחות והסמכויות ביניהם ובין היו"ר לבין הממשלה והעומד בראשה.
- **קריסת הדמוקרטיה הפלסטינית** – לכאורה, המערכת הפוליטית הפלסטינית עברה תהליך של מיסוד על יסוד כללי משחק דמוקרטיים. תנועת החמאס ניצחה בבחירות ועלתה לשלטון. האירועים בעזה מפרקים את הדמוקרטיה הפלסטינית ומסיגים את תהליך המיסוד לאחור.
- בקרבות בעזה, חמאס 'שבר' למעשה את המסגרת הפוליטית של ממשלת האחדות הלאומית הפלסטינית והתנער מן המסגרת החוקתית של הרש"פ.
- מהלך זה של החמאס פותח לכאורה פתח עבור תנועת הפת"ח להשתמש בשליטתה באש"ף כדי לשנות את חוק היסוד של הרשות הפלסטינית, לבטל את השינויים מ-2003, ובכלל זה תפקיד ראש הממשלה, לכוון ממשלה חדשה תחת יו"ר הרשות, אבו מאזן, ולשלוט למעשה בגדה. **פעילות נחושה של אבו מאזן ברוח זו ואיחוד כוחות בפת"ח עשויים ליצור לראשונה מזה זמן רב חפיפה בין כוח לסמכות בגדה תחת הנהגתו של אדם שהוא שותף אפשרי לתהליך מדיני.**

זאת ועוד, החמאס עשוי לגלות שניצחנו בעזה נמצא בעוכריו שכן:

- **אחריות בעזה** – החמאס נושא באחריות מלאה לרווחת האוכלוסייה הפלסטינית בעזה לאחר התמוטטות מנגנוני הרש"פ ותבוסת הפת"ח שם. לראשונה, תיווצר חפיפה בין אחריותו, כוחותיו וסמכויותיו.
- **גט לקהילה הבינ"ל** – 'ההפיכה הצבאית' בעזה צפויה לקומם את הקהילה הבינ"ל ולהקשות על ניסיונותיו של החמאס להסיר את המצור מעליו. כעת, המשמעות של הכרה בשלטון החמאס בעזה היא 'הקרבת' אבו מאזן (שהוא סוג של 'אתרוג').
- **העמקת הפילוג בתוך החמאס** – עוד לפני הקרבות האחרונים ברצועה, נתגלעו חילוקי דעות בתוך תנועת החמאס שאיימו לפלגה. מהלך דרמטי כמו כיבוש הרצועה צפוי להעמיק עוד יותר את הפיצול בתנועה.
- **עימות בין חמאס למצרים** – החמאס נולד כסניף של תנועת האחים המוסלמים בעזה וממשיך לקיים קשרים הדוקים עם תנועה זו, אשר מהווה אופוזיציה לשלטון במצרים. הלחימה הכוללת בפת"ח עלולה להביא את המצרים לסמן את תנועת החמאס כאויב ולפעול בהתאם.
- **קריסת הסכם רפיח** – הסכם רפיח מסדיר את המעבר בין עזה למצרים. הסכם זה מאפשר בפועל את משטר התנועה במעברים שבין עזה לישראל (קרני, כיסופים וארז וכו'). הסכם רפיח מבוסס על נוכחותם של כוחות פת"ח במעבר. השתלטות החמאס על המעבר עלולה להביא לביטול הסכם רפיח ולגרור את סגירת המעברים לישראל.

כיווני חשיבה ופעולה

- **האם ישראל צריכה לשאוף להשבת המצב לקדמותו או לתת לחמאס 'לנצח' בעזה?** – מצד אחד, הנטייה הטבעית של ישראל היא למנוע מהחמאס ניצחון ולהשיב את המצב לקדמותו. מצד שני, טרם ניצחון החמאס בעזה ישראל הייתה במבוי סתום מול הפלסטינים. במצב החדש שמתגבש ישראל ניצבת בפני מערך חדש של הזדמנויות ואיומים.
- **פיצול בין עזה לגדה** – עוד לפני האירועים האחרונים נוצר פיצול מעשי בין עזה לגדה, ומדינת ישראל התנהלה באופן שונה בשתי הזירות. אולם, ברמה הפוליטית ישראל לא יכלה להבחין בין שני האזורים באופן שחותר תחת העיקרון של 'יחידה טריטוריאלית אחת'. לפיכך, גם לאחר ההתנתקות לא יכלה ישראל לקיים הסדרים פוליטיים וכלכליים שונים בשתי הזירות.
- ניצחון של החמאס בעזה וגיבוש שליטה של הפת"ח בגדה ייצרו למעשה שתי יחידות טריטוריאליות-פוליטיות נפרדות שבהן מתקיימת חפיפה בין אחריות, כוח וסמכות: 'חמאסטאן' בעזה ו'פתחלנד' בגדה. מציאות זו עשויה לאפשר לישראל לגבש מדיניות שונה בשתי הזירות.
- **מה יהיה המצב החוקתי והפוליטי בגדה?** – קיימות מספר אפשרויות:
- **קריסת הרש"פ בגדה** – משבר מתמשך ביכולת של הרש"פ לספק שירותים בסיסיים לאוכלוסיה בגדה שמוביל למשבר הומניטארי ולחידוש המנהל האזרחי.
- **ריק פוליטי** – שרי הפת"ח אינם חברים בממשלת האחדות הלאומית שמורכבת מאנשי חמאס. למרות שהממשלה לא מתכנסת, לא מתפקדת בגדה ולא ניתן לקיים בחירות חדשות, השירותים הבסיסיים לאוכלוסיה מובטחים מכוחם של משרד היו"ר וארגונים בינ"ל.
- **אבו מאזן מוביל מהלך חוקתי לגיבוש הרש"פ בגדה תחת שלטון הפת"ח** – כאמור, בתרחיש זה אבו מאזן משתמש בתפקידו כיו"ר אש"ף וברוב של תנועת הפת"ח באש"ף כדי לשנות את חוק היסוד של הרשות הפלסטינית, לבטל את תפקיד ראש הממשלה ולכונן ממשלה חדשה תחתיו כיו"ר הרשות.
- **עתידי 'מדיניות שלוש הדרישות'** – במצב החדש שנוצר ישראל יכולה לשקול את המשך החרם הכלכלי והפוליטי על עזה לעומת הסרתו בגדה. כמובן שמהלך כזה יושפע מהמצב החוקתי והפוליטי שיווצר בגדה. אם אבו מאזן מגבש את שליטת הפת"ח בגדה, יש לשקול לחזקו באמצעות הזרמת הכספים, חידוש חופש התנועה של סחורות והסרת כל האילוצים על שיתוף פעולה עם אנשי הפת"ח שיחזיקו בכוחות וסמכויות הנוגעים לאספקת השירותים לאוכלוסיה.
- **התהליך המדיני** – במציאות החדשה ברור שכל עוד לא יהיה שינוי במצב הפוליטי ברש"פ, כל תהליך מדיני יחול אך ורק בגדה. לכן, גוברים הסיכויים לתהליך מדיני שמטרתו מדינה בגבולות זמניים עפ"י מפת הדרכים או פיצול בין הסכם קבע לבין מועד ישומו.
- **היחסים בין ישראל למצרים** – האירועים האחרונים עשויים להשפיע על יחסי ישראל מצרים. לדוגמה, אם ישראל תמשיך את החרם על הרצועה ותמנע כל תנועה לישראל, עלול להיווצר לחץ פלסטיני על הגבול עם מצרים עד כדי היווצרות בעיית פליטים. מציאות זו עשויה לפגוע ביחסי ישראל-מצרים או להכשיר את הקרקע לעסקה שבה יתחייבו המצרים להפסיק את הברחות הנשק לעזה תמורת פתיחת הגבול בין עזה לבין ישראל לתנועה של אנשים וסחורות.
- **מעורבות בינ"ל** – הלחץ על הקהילה הבינ"ל להתערב צפוי לגבור. אולם, במצב החדש שנוצר כניסת כוח בינ"ל תותנה בהסכמה ובשיתוף פעולה של תנועת החמאס. ככל שגוברת האנרכיה ברש"פ מתחזקת הקריאה למעורבות בינ"ל אך פוחתת ההסתברות לקיומה.
- **המדיניות מול הפת"ח בגדה** – עד כה, איזנו ישראל וארה"ב את תמיכתן בפת"ח עם כיבוד המוסדות הפלסטינים. כעת, עם קריסת הדמוקרטיה הפלסטינית, יש מקום לשקול מחדש מדיניות זו ולבחון תמיכה בלתי מסויגת בפת"ח בגדה ככל שיידרש.

סוף.